

Phát hiện bộ xương người cổ đầu tiên ở Tây Nguyên: BƯỚC NGOẶT CỦA CỔ NHÂN HỌC VIỆT NAM

PGS.TS Nguyễn Lâm Cường

Hội Khảo cổ học Việt Nam

Ngày 18/3/2018, các nhà khảo cổ học Việt Nam đã phát hiện được 3 ngôi mộ có di cốt người cổ tại hang động núi lửa ở Krông Nô, tỉnh Đắk Nông, và ít nhất trong hố khai quật đã tìm thấy dấu vết của 10 cá thể (5 cá thể là trẻ sơ sinh, 1 cá thể là thiếu niên và 4 cá thể là người trưởng thành). Trên thế giới, các nhà khảo cổ học chưa từng phát hiện được di cốt người cổ ở các dạng hang động núi lửa. Đây là một phát hiện mang tính bước ngoặt của ngành khảo cổ và cổ nhân học Việt Nam.

Hành trình tìm kiếm

Ngược dòng thời gian về hơn 10 năm trước (cuối năm 2007), TS La Thế Phúc - Bảo tàng Thiên nhiên Việt Nam, cùng anh Nguyễn Thanh Tùng - hướng dẫn viên du lịch Công ty Thương mại và Du lịch tỉnh Đắk Nông đã phát hiện ra một loạt hang động núi lửa ở thôn Nam Tân, xã Nam Đà, huyện Krông Nô, tỉnh Đắk Nông. Tháng 4/2014, đề tài “Nghiên cứu giá trị di sản hang động, đề xuất xây dựng bảo tàng, bảo tồn tại chỗ ở Tây Nguyên, lấy ví dụ hang động núi lửa ở Krông Nô, tỉnh Đắk Nông”, mã số TN17/T06 được phê duyệt triển khai. Đây là đề tài thuộc chương trình Tây Nguyên giai đoạn 2016-2020, do Bảo tàng Thiên nhiên Việt Nam (Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt Nam) chủ trì, TS La Thế Phúc là chủ nhiệm. Vì đề tài có liên quan đến khảo cổ học nên một số nhà khoa học trong lĩnh vực khảo cổ học đã được mời tham gia, trong đó có tôi.

Theo TS La Thế Phúc, ở khu vực khai quật đã phát hiện được một miệng núi lửa mang tên Chu B’Luk thuộc xã Buôn Choánh, huyện Krông Nô, đã phun trào cách đây khoảng 500.000-600.000 năm.

Miệng núi lửa này cao 601 m so với mực nước biển, chiều sâu của hang khoảng 63 m. Các hang động núi lửa phần lớn thuộc loại thứ sinh, tạo thành do hiện tượng sập trần hang ở những nơi có lòng hang rộng và độ dày trần hang mỏng; nên hang thường có dạng vòm, trước cửa hang ngổn ngang những tảng đá basalte do từ trần hang sập xuống. Cũng có một số ít miệng hang ở dạng nguyên sinh, được hình thành do thoát khí trong quá trình dung nham basalte đang lỏng chuyển dần sang đông kết. Miệng hang kiểu thoát khí này thường có hình tròn, dốc đứng và có độ sâu lớn. Theo PGS.TS Nguyễn Khắc Sửu, dấu tích khảo cổ chỉ tìm thấy ở các hang núi lửa có miệng thứ sinh. Đó là các hang có cửa cao và rộng, ánh sáng chiếu sâu vào lòng hang. Hang thường có nhiều ngách, nhiều cửa, nên lòng hang thông thoáng. Các hang này thường phân bố gần các con suối đổ nước ra sông Srepok, nơi có nguồn nguyên liệu đá để chế tác công cụ và nguồn thủy sản dồi dào cung cấp thực phẩm cho con người, đặc biệt là nguồn nước sinh hoạt cho cư dân tiền sử.

Trong suốt quá trình khai quật tại hang động núi lửa Krông Nô (C₆) tính đến trước ngày 18/3/2018

các nhà khảo cổ học chỉ tìm thấy di cốt và răng của hươu nai; 1 bộ xương dơi còn nguyên vẹn chứ không tìm thấy di cốt người cổ.

Ngày 18/3/2018, các nhà khảo cổ học đã phát hiện ra 1 chiếc răng khôn hàm trên bên phải (ký hiệu $18C_{6-1}L_{3-1}C_2$) (hình 1). Đây là răng người cổ đầu tiên được tìm thấy ở Tây Nguyên. Răng còn nguyên, nhưng có tới 4 chân (thường răng này chỉ có từ 1 đến 3 chân), đường kính gần - xa: 8,72 mm, đường kính ngoài - trong: 11,61 mm. Ngay lập tức trong ngày, ảnh của chiếc răng này đã được gửi cho 2 chuyên gia: GS.TS Hirofumi Matsumura (Nhật Bản) và GS.TS Hoàng Tử Hùng - nguyên Viện trưởng Viện Răng - Hàm - Mặt (Đại học Y Dược TP Hồ Chí Minh). Chỉ vài tiếng sau, cả 2 nhà khoa học trên đều trả lời: “ $18C_{6-1}L_{3-1}C_2$ chính xác là răng người”.

hiện ra ngôi mộ thứ 3 (ký hiệu $18C_{6-1}C_2L_{4-9}M_3$), có niên đại cách đây 6.672 năm, được chôn trong lớp đất màu xám trắng, kết cấu đất mịn và thuần. Ngôi mộ này phân bố sát vách phía nam, hiện trạng của mộ được xử lý bước đầu, làm lộ rõ một phần xương chi và một số xương sườn; các xương xếp chồng lên nhau, phần thân và các bộ phận khác nằm trong vách phía nam hố khai quật chưa xử lý. Rất có thể ngôi mộ này đã được cải táng.

Bước ngoặt của cổ nhân học Việt Nam

Sau gần 2 tháng rưỡi phát hiện xương người cổ đầu tiên ở Tây Nguyên, hộp sọ đã được phục nguyên thành công (hình 3). Mặc dù bị đất nén, hộp sọ hơi vẹo sang phía phải, nhưng còn khá nguyên vẹn. Nền sọ bị tiêu mất, kể cả phần xương thái dương phải, nhưng còn giữ lại được hầu hết tất cả các xương, kể cả xương hàm dưới.

Mặt gần

Mặt xa

Mặt trong

Mặt ngoài

Mặt nhai

Hình 1. Răng khôn hàm trên bên phải của người cổ đầu tiên được tìm thấy ở Tây Nguyên.

Ngày 22/3/2018, tại sát vách tây của hố khai quật, các nhà khảo cổ học tiếp tục phát hiện ra xương đùi và xương chày của 1 cá thể trưởng thành (hình 2), được ký hiệu là mộ 1 ($18C_{6-1}M_1$), có niên đại cách đây 6.686 năm.

Hai ngày sau (ngày 24/3/2018), đoàn khảo cổ học tiếp tục phát hiện ra ngôi mộ số 2 (ký hiệu là $18C_{6-1}D_2L_{4-8}M_2$). Đây là di cốt của 1 em bé chôn theo tư thế ngồi bó gối (dựa vào vị trí của các xương dưới sọ), có niên đại cách đây 6.768 năm. Toàn bộ di cốt đã được bó thạch cao để chuyển về Hà Nội nhằm phục vụ cho việc phục chế, đo đạc.

Chỉ mấy ngày sau đó, các nhà khảo cổ lại phát

Hình 2. Mộ $18C_{6-1}M_1$ với xương đùi và xương chày nằm trên vách tây của hố khai quật.

A - Chuẩn trước

B - Chuẩn bên

C - Chuẩn trước (chéch)

D - Chuẩn đỉnh

Hình 3. Hộp sọ $18_{C_{6-1}}D_2L_{4-8}M_2$.

Kết quả kiểm tra cho thấy đây là sọ trẻ em. Chính vì vậy, các đặc điểm về chủng tộc không thể hiện rõ và chưa thể có kết luận chuẩn xác. Tuy nhiên, cũng có thể thấy được một vài yếu tố như: trán nở rộng, mũi quá rộng, răng hàm có kích thước lớn, hốc mắt có hình gần tròn và thuộc loại cao trung bình nghiêng về thấp... Điều đáng chú ý là mặc dù đây là sọ trẻ em mới 4 tuổi, nhưng răng của sữa mòn vẹt, hiện tượng này chỉ có thể giải thích bằng nguồn thức ăn chủ yếu là trai, ốc, hến khiến các em nhỏ này cũng sớm bị mòn răng.

Như vậy, tính đến năm 2018, ở hang C_{6-1} đã phát hiện được 3 ngôi mộ có di cốt người và ít nhất trong hố khai quật đã tìm thấy dấu vết của 10 cá thể mà trong số đó có tới 5 cá thể là trẻ sơ sinh, 1 cá thể là thiếu niên và 4 cá thể là người trưởng thành. Môi trường ba zan không bảo tồn được di cốt, nhưng do người cổ sống trong hang núi lửa này đã tìm nguồn thức ăn là nhuyễn thể (trai, ốc, hến...). Chính vỏ nhuyễn thể giàu canxi đã làm thay đổi môi trường

Tác giả bài viết và sọ trẻ em 4 tuổi đã được phục nguyên.

của họ và giúp cho bảo quản được di cốt chôn trong hang. Một nguyên nhân khác là nhiệt độ trong hang ổn định ở mức thấp, không thay đổi nhiều so với môi trường ngoài, khiến cho quá trình phong hóa xảy ra chậm lại.

Có thể nói việc phát hiện ra di cốt người cổ trong các hang động núi lửa ở Tây Nguyên là một bước ngoặt của ngành cổ nhân học nước ta, một thành tựu lớn của các nhà khoa học Việt Nam. Chúng tôi đã liên hệ để tham khảo ý kiến của một số nhà khoa học nước ngoài như: Mỹ, Trung Quốc, Nhật Bản, Úc, Indonesia... và họ đều phát biểu rằng, chưa hề phát hiện được di cốt người cổ trong những hang động núi lửa. Hy vọng rằng, việc tiếp tục khai quật hang C_{6-1} (mộ số 1, số 3) vào năm 2019 sẽ tìm được hộp sọ của người trưởng thành. Đó sẽ là bằng chứng chính xác để tìm hiểu về vấn đề chủng tộc của người cổ sống ở Tây Nguyên - một câu hỏi còn bỏ trống trong hơn 100 năm qua của các nhà khoa học.